

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI TÜRKİYE VE YUNANİSTAN

Elçin Macar

Giriş

Birinci Dünya Savaşı başladığında, *Megali Idea* taraftarı Başbakan Venizelos, savaşın bu ulusal rüyayı gerçekleştirmek için iyi bir fırsat olduğunu düşünmekte, itilaf devletlerinin yanında savaşa girmeyi çok arzulamaktadır. Oysa, Kral Konstantinos ve taraftarları *Megali Idea*'dan önce “küçük fakat saygın” bir Yunanistan peşindedirler. Bu nedenle kral ülkenin savaşta tarafsız kalmasından yanadır; hem Alman askeri geleneğine hayranlık duymaktadır, hem de II. Wilhelm'in kız kardeşi ile evlidir. Daha sonra ulusal bölünme (*Ethnikos Dihamos*) şeklinde adlandırılacak olan bu politika farklılığı ve ileride yol açacakları, 20. yüzyıl Yunan tarihinde derin bir ayrılığa yol açacak, iki taraf arasındaki husumet uzun yıllar devam edecektir.

İtilaf devletlerinin askeri güç göndererek Venizelos'u desteklemeleri, Venizelos'un Selanik'te kendi başına bir hükümet kurması, itilaf devletlerince tanınması gibi gelişmeler sonucunda, kral 1917'de ülkeyi terk etmek zorunda kalır.

Böylece önündeki engelden kurtulan Venizelos'un isteğiyle, 15 Mayıs 1919'da Yunan ordusu İzmir'i işgal eder. Kralın yerine geçen küçük oğlu Aleksander ise 1920 sonbaharında bir maymunun ısırması sonucu ölür. Bu olay ulusal bölünme tartışmalarının yeniden alevlenmesine yol açar; savaşın verdiği bıkkınlık, Venizelistlerin ürkütücü hırslarının halkta yarattığı tereddüt ve itilaf devletlerinin Yunanistan'ın iç işlerine fazla müdahale etmeleri gibi nedenlerle, Kasım 1920'de Venizelos sürpriz bir şekilde seçimleri kaybeder, kazanan ise kralcı partiler olur. Bu kez kral döner, Venizelos ise Paris'e sürgüne gider. Aslında, ordunun İzmir'i işgaline karşı çıkmış olan kral, Küçük Asya seferini kucagında bulur, savaşın uzamasını kınamış olduğu halde, bu maceraya devam etmek zorunda kalır.

Eylül 1922'deki yenilgi, kralın ülkedeki prestijini sarsar. Kaçan Yunan ordusu ile birlikte Yunanistan'a sığınan ve genel eğilim olarak Venizelosçu olan 800-900 bin kişilik kitle de, felaketten kralı sorumlu tutmaktadır. Ordu birlikleri ayaklanıp, bir ihtilal komitesi oluştururlar. 1314 Eylül'de, Venizelos yanlısı Albay Plastiras'ın önderliğinde, Yunan tarihinde ilk defa ordu yönetimi devralır. Bir bildiriyle kralın tahttan çekilmesi ve parlamentonun dağıtılması istenir. Kral Konstantinos 30 Eylül'de sürgüne gider ve yerine oğlu II. Yeorgios geçer. Venizelos taraftarı ihtilalci grup yenilginin sorumlularının yargılanması sürecini başlatır. Kasım ayında başlayan davada, bazı komutanlar ve politikacılar “vatana ihanet”le suçlanırlar. 27 Kasım'da, Küçük Asya Orduları Komutanı Hacıanestis'in yanı sıra, politikacılar Gunaris, Stratos, Protopapadakis, Baltatzis ve Theotokis idama, General Stratigos ve Amiral Gudas müebbet hapse mahkûm olurlar. Sonucunda altı kişinin kurşuna dizildiği bu dava “Altılar Davası” olarak anılır.

Venizelos, 1920'deki seçim yenilgisinden beri Paris'te yaşamaktadır; ihtilal komitesi, kendisinden Lozan'a giderek ülkeyi temsil etmesini ister.

Ekim 1923'te, komiteye karşı Leonardopulos'un başını çektiği bir karşı darbe gerçekleştirilmek istense ve Atina-Selanik dışında etkili olsa da, başarılı olamaz, bastırılır. Aralık 1923'te Kral II. Yeorgios da ihtilal komitesince sürgüne gönderilir, Balkan Savaşları kahramanı Amiral Kunduriotis kral naibi olarak görevlendirilir.

Plastiras, Ocak 1924'te yönetimi politikacılara devreder. Seçimlerde Venizelosçular kazanır. Mart 1924'te düzenlenen referandumda, % 70 evet oyu ile krallık kaldırılır ve rejim cumhuriyete dönüşür. Kunduriotis devlet başkanı olur.

Haziran 1925'te Pangalos bir darbeyle yönetime gelir, parlamentodan onay alan kendi hükümeti parlamentoyu fesheder. Pangalos, Ocak 1926'da diktatörlüğünü ve devlet başkanlığını ilan eder. Basına, siyasi muhaliflerine ve komünistlere çok acımasız davranır. Ağustos 1926'da Kondilis tarafından bir darbeyle devrilir. Kondilis başbakan olur ve Kunduriotis tekrar devlet başkanlığına getirilir, ülkede serbest seçimler gerçekleştirilir. 1926-28 arası, büyük bir partiler koalisyonuna ve Venizelosçuların hâkimiyetine sahne olur. 1928'de başbakan seçilen Venizelos Balkan ülkeleriyle iyi komşuluk ilişkileri geliştirir. Ancak Türkiye ile imzalanan ve mübadeleden kalan sorunların tasfiyesini sağlayan 1930 anlaşması, yerlerine yurtlarına geri dönme hayaliyle yaşayan göçmenlerin bu hayallerinin sonu olacak ve Venizelos'a verilen destek artık çekilecektir. Bu nedenle, partisi Liberal Parti, 1933 seçimlerini kaybeder.

İdam edilen Gunaris'in halefi olarak 1924'te Halkçı Parti'nin lideri olan, kralcı ve tutucu politikacı Tsaldaris'in seçimleri kazanması, liberallerin kralın geri geleceğine dair korkularını artırır. Bu dönemde siyasetçilerin bütün derdi orduya hâkim olabilmektir.

1935 darbe girişimi

Venizelistlerin bu korkusu, Venizelist subayların 1 Mart 1935'te bir bildiriyle harekete geçmelerine neden olur, ama bu girişim Atina'da hemen bastırılır. Darbe kötü hazırlanmıştır ve halk desteğinden yoksundur. Savaş Bakanı Kondilis eski bir Venizelist, artık anti-Venizelist olarak, darbe girişimine karşı kararlı bir tavır sergiler. Hareket 2 Mart'ta kuzey Yunanistan'a, Midilli, Samos ve Sakız gibi adalara yayılır; özellikle Serez'de güçlüdür. Aynı gün İngiltere hükümetten yana tavrını açıklar. Venizelos harekete karşı bir "oldu bitti" şeklinde yaklaşır, bekler. Başarısızlığı görünce 11 Mart'ta yurtdışına kaçar, gıyabında yargılanır. Venizelistler tutuklanır. Serez'deki harekete katılanların önde gelenleri Selanik'te idam edilirler. Basında ülkeye bir diktatörlük gerektiği şeklinde yazılar yer almaya başlar.

1935'te Venizelos yanlısı başarısız bu darbe girişimi, krallığın restorasyon sürecini hızlandırır. Seçim sırasında vaat edildiği üzere, 26 Kasım 1935'teki referandum ile % 97,87 oyla, krallık tekrar kurulur. Darbe girişiminin sonuçları bununla sınırlı kalmayacak, Metaksas'ın 4 Ağustos diktatörlüğünün önünü açacak, ordunun anti-Venizelist kısmına halk desteği sağlayacaktır. 1935'teki başarısız girişim sonrası kralcı politikacılardan Metaksas ordu içindeki yerini sağlamlaştırır.

İngiltere'de yaşayan Kral II. Yeorgios, önce Venizelos'la dolaylı ilişki kurar, "iç barış" politikası izleyeceğinin sinyallerini verir. Döndükten sonra, bunun bir göstergesi olarak Mart 1935 hareketine katılanların affını sağlar. Affa muhalif olan Kondilis istifa eder, Demertzis Başbakan olur. 1935'in sonuna gelindiğinde herkes artık meclisin feshi konusunda uzlaşmıştır. Kral "iç barış" politikası gereği, seçimlerde nispi temsil uygulanması isteğini kabul ettirir. Böylece Ocak 1936 seçimleri sırasında, Venizelist Liberal Parti ve lideri Sofulis kral yanlısı, kralcılar Kondilis-Theotokis çevresi de kral karşıtı olurlar. Oyların bu iki öbek arasında dengeli dağılması,

Metaksas'ın siyasette ön plana çıkmaya başlamasını sağlar. Seçimler sonrasında, Venizelistlerin komünistlerle hükümet görüşmeleri yaptıkları sırada, Demertzis'in Savaş Bakanı Papagos, ordunun böyle bir hükümeti kabul etmeyeceğini krala bildirince, kral tarafından görevden alınır, yerine Metaksas Nisan 1936'da savaş bakanı ve başbakan yardımcısı olur. Hemen ardından Başbakan Demertzis'in ölümü üzerine, "parlamentar kaosu" durduracak adam olarak görülen Metaksas, meclisten aldığı büyük bir oyla başbakan olur.

Metaksas ve "4 Ağustos Rejimi"

Metaksas, 1871 İthaki doğumludur; 1890'da Harp Okulu'nu, arkasından Berlin Harp Akademisi'ni bitirmiş, Alman askeri disiplininin "düzen ve ciddiyetini" edinmiştir. 1897 Osmanlı- Yunan savaşında yer aldıktan sonra, Balkan savaşlarında Venizelos'un askeri danışmanlığını yapmış, 1915'te savaşta tarafsızlık tartışması nedeniyle istifa etmiştir. Yaverliğini yaptığı ve Alman hayranlığını paylaştığı kralın maiyetine girer; ancak 1917'de kralın kovulması üzerine diğer kralcılarla birlikte Korsika'ya sürülür. 1920'de kralın dönüşüyle birlikte o da döner. 1921'de Hür Fikirler Partisi'ni kurar. Uzun yıllar Yunan siyasetinde küçük bir figür olarak kalır. 1927-1928'de Zaimis'in ulaştırma bakanı olur. Venizelos'un kazandığı 1928 seçimlerinde milletvekili bile seçilemez. Alman işgalinden kısa bir süre önce, 29 Ocak 1941'de ise ölecektir.

1936, Venizelos, Tsaldaris, Demertzis, Kondilis gibi birçok kıdemli Yunan politikacının bu dünyadan ayrıldığı bir yıl olur. Bu durum, Metaksas'ın iktidarını sağlamlaştırmasına yardım eder.

Kral tarafından Alman hayranlığı bilinen Metaksas'ın başbakanlığa getirilmesi, bu dönemde İngiltere'nin Almanya'ya yönelik olarak izlediği yatıştırma politikası ile uyumludur.

5 Ağustos'ta KKE'nin (Yunan Komünist Partisi) önderliğinde genel greve gidilecektir. Metaksas, krala komünist bir devrim tehdidiyle karşı karşıya olduğunu bildirir. Bunun kanıtı açıklanan grevdir. 4 Ağustos 1936'da kral, anayasanın bazı maddelerinin askıya alınmasını sağlayan yetkiyi Metaksas'a tanır. Anayasanın 5, 6, 10, 11, 12, 20, 95 gibi temel haklarla, grevle ilgili "maddeleri askıya alınır ve meclis lağvedilir.

Metaksas, grevi engelleyerek kan dökülmesini engellediğini kamuoyuna başarılı bir şekilde sunar ve müdahalesini meşrulaştırır. Diplomatik gözlemciler göre ise Yunanistan'da böyle bir tehlike söz konusu değildir.

Diktatörlüğün daha ilk gününde büyük tutuklamalar ve kovuşturmalar başlar. Sendikalar ve partiler yasaklanır. Politikacılar sürgün edilir, devlet faşist bir yapıda organize edilir. Komünist Parti rejimin özel hedefi haline gelir ve üyeleri Ege adalarına sürülürler. Eylül 1936'da "komünizmi kovuşturma" yasası kabul edilir. Bu işleri, kamu güvenliği bakan yardımcısı Maniadakis takip etmektedir.

1936-1940 arası 100 binden fazla kişi hapse atılır, sürülür ya da "rejim karşıtlığı" suçlamasıyla devlet şiddetiyle karşı karşıya kalır. Bu 100 binin yaklaşık yarısı KKE üyesi ya da sempatanıdır. 1940'a gelindiğinde yaklaşık 2000 komünist hâlâ adalarda sürgünde bulunmaktadır.

Kasım 1937'de rejime muhalefet amacıyla Kolivas ve Kirkos önderliğinde gizli Filiki Eteria kurulur.

Ocak 1938'de Sofulis, Kafandaris, Theotokis, Papandreu diktatörlüğü bir bildiriyle suçlarlar. Muhalefetin bir bölümü ise krala itaatkâr notalar göndererek onu etkilemeye çalışmaktadır. Politikacılar eşgüdüm komiteleri oluşturup krala protesto mesajları gönderirler. Mayıs 1938'de KKE'ye karşı kitlesel tutuklamalara girişilir. Temmuz 1938'de Girit'te diktatörlüğe karşı KKK'nin organize ettiği büyük bir hareket başlar; Girit bu işin kalesidir. Metaksas veya kral buraya her gidişlerinde protestolarla karşılanırlar. KKE illegal yayınlar aracılığıyla bir "cephne" politikası izler. Ancak, 1939-1941 arası KKE'nin yayın organı *Rizospastis'ten* piyasada iki tane vardır ve ikisi de birbirini emniyetin organı olmakla suçlanmaktadır. Kamu güvenliği bakan yardımcısı Maniadakis bu yolla kafaları karıştırmakta, "kontrol altında bir komünist liderliği" hedeflemektedir.

Metaksas ordudan bütün Venizelistleri temizler ve subaylar arasındaki siyasi faaliyetleri bastırır. Yaklaşık 1500 Venizelistin çıkarılmasıyla, Yunan ordusu 20 yüzyılda ideolojik olarak en homojen olduğu noktaya ulaşır.

Rejimin ilanının üzerinden daha bir hafta bile geçmemiştir ki, 10 Ağustos'ta, üniversitenin önünde ve Olimpiyat sütunlarının arasında, bazı Yunan yazarlarınkilerle beraber Shaw, Zweig, Freud, Gorki, Dostoyevski, Tolstoy, France, Goethe, Fichte, Darwin gibi yazarların kitaplarının dumanı tüter.

Metaksas, III. Reich'a karşılık, "III. Helen uygarlığı" söylemini kullanır. Bu bir propaganda mekanizması oluşturmak için gereklidir. Bu uygarlık söylemindeki model ise eski Atina demokrasisi değil, Sparta'dır: "Askeri ve oligarşik Sparta"

1937'de Yanya'da yaptığı konuşmada Metaksas, Antik Yunan'ı kastederek, I. Helen uygarlığının büyük bir ruha sahip, ancak Hıristiyanlık inancından mahrum olduğunu vurgular. II. Helen uygarlığı ise Bizans'tır, o da tersine derin Hıristiyanlık değerlerine sahiptir, ancak büyük işler yapamamıştır. 4 Ağustos rejimi III. uygarlığı gerçekleştirmiştir.

Katolik İtalya'ya karşı herhalde bu Ortodoksluk vurgusu İngiltere'nin hoşuna gider. Bu rejimde Ortodoks Kilisesi kralın himayesi altındadır. 1938 tarihli bir krallık kararnamesiyle, başpiskoposun ve metropolitlerin seçilmeleri kral iradesine bırakılır. "Dinin fanatik düşmanı ateist komünizm" söylemiyle üst ruhbanın desteği önemli ölçüde sağlanır. Toplumda da sürekli rejimin kutsalları hatırlatılır: vatan din, aile... Hitler'le önemli bir fark, "dine verilen önem"dir.

Metaksas'a göre modern Alman kültürü, Antik Yunan'a gereken önemi gösteren von Humboldt'un ürünüdür. İşte o, bu Alman kültürüne hayrandır. Zaten Hitler de, Perikles ve Yunan mimarisine hayranlığını göstermemiş midir? O da, 1936'da Goebbels'e Alman nasyonal sosyalizmine olan hayranlığını ifade etmiştir. Goebbels Atina ziyaretinde, hemen Akropolis'e gitmiş ve kendi deyimiyle bu "Nordik" sanat eserini saatlerce dolaşmıştır. Daha sonra da burayı "Aryan kültürünün beşiği" olarak adlandıracaktır.

1935'te Habeşistan'ın işgali, Yunan ordusunda paniğe neden olur. Bu nedenle, rejim Almanya'dan harp malzemesi alarak orduyu modernleştirmek ister. Yunan-Alman *clearing* anlaşmasının toplamı 22 milyon mark iken, 75-100 milyon mark arası bir değerde harp malzemesi sipariş verirler. Bu sayede 1939'da Yunan silah endüstrisi, Alman işbirliği ve özellikle Reinmetall- Borig firmasının yatırımlarıyla çapı oranında modern bir silah teçhizatına sahip olur. Savaş sanayii Bodosakis şirketinin elindedir ve Atina civarında yerleşmiştir. Cephane imal edilmekte, tüfek yapılabilmektedir.

Kasım 1936'da Metaksas Yunan gizli polislerinin "komünist ajitasyon"a karşı Gestapo'yla bilgi değişimi için güçlerini birleştirdiklerini ilan eder. Almanlar iç düşmana karşı Yunan polisini eğitirler. İngiliz kaynakları, Alman silah ticaretinin % 10 kadarlık bir gelirinin Metaksas'a gönderildiğini, onun da bu parayla rejimi ve propaganda mekanizmasını tahkim ettiğini aktarmaktadır.

Metaksas rejimi faşizm ve Nazizmden farklı olarak, antisemit bir söylem kullanmaz ve böyle bir politika izlemez. Tersine, kamuoyunda Yahudilerin eşit vatandaşlar oldukları işlenir. Bizzat Yahudi kaynakları, basının antisemit yazılarının rejim tarafından yasaklandığını yazmaktadır. Buna karşılık azınlık okullarındaki Yunanca eğitim belirgin bir hal alır; Anadolu göçmenlerinin "özgün" kimliklerini kamusal

alandanda göstermeleri rejim tarafından hoş karşılanmaz. Örneğin rebetika müziği yasaklanır ve yeraltına iner. Ulusal kimlik her fırsatta kamuoyuna bildirilerle hatırlatılır. Bir benzetmeye göre bu dönemde Yunanistan “garnizon devleti”ne döner.

EON

“Politik sürecin izleyicilerini yaratmak ve eğitmek” amacıyla, Metaksas Ekim 1936’da “Ulusal Gençlik Örgütü”nü (Ethnikin Organosin Neolaias-EON) kurar. Metaksas’ın açıkladığı şekilde, 4 Ağustos rejiminin amaçlarından altıncısı yeni bir gençlik örgütüdür. Öndere göre rejim bir “yeni kuşak umudu” yaratmıştır.

Örgüte askeri bir karakter verilir. Temel ilkeleri de “yeni devlet”in ahlaki değerleri, mücadeleye ve öndere inanç, şeklinde tarif edilir. Hedef 8-25 yaş arası bütün gençliğin örgüte girmesidir. Örgütün ciddi kontrolü sayesinde, gençliğin 4 Ağustos değerlerinden ve ideolojisinden sapması engellenecektir.

Üyelerin temel düsturu disipline katı sadakattir. Koyu mavi üniformalar giymekte, “milli bir heyecan” taşımakta, sağ elle yukarı doğru Nazi selamı vermekte, “ulusal aydınlatma” eğitimi almaktadırlar. Örgüt 14 rütbeli bir hiyerarşik düzene sahiptir. Bu özel bir faşist örgüttür, çünkü üyeleri önderin yanı sıra krala saygı ve İngiltere’ye karşı da bir muhabbet beslemektedirler. EON yayınlarında İngiltere’nin rolü ve gücüne övgüler düzen şiirler yer alır.

Örgüt rejimin “sevgili çocuğu” haline gelir, yönlendirme yöntemlerinin hepsini kullanmaya başlar. İlk ve ortaöğretimde ister devlet ister özel olsun bütün okullarda her çarşamba günü, gençlik örgütünün belirlediği müfredata ayrılmaya başlanır. Demiryolları teşkilatı, tüm Yunanistan’da EON birliklerini ücretsiz taşıma kararı alır.

Böylece rejim, Mihver temellerinde, krallık kurumuna dayanarak, gençliğı faşistleştirme, milliyetçilik üretme çabası içerisinde ilerler; bunu aynı zamanda antikomünist, antiparlamentarist ve askeri bir ruh çerçevesine oturtur. Yunanistan’daki rejim Yahudi karşıtlığı içerisinde değildir, ancak bu gençlik örgütü için biraz farklıdır. Bu örgütte “Ortodoks-Yunan” kimliğı belirgindir ve azınlıklara yer yoktur.

Örgütün başına veliaht Prens Pavlos, kadın kolunun başına da eşi Prenses Frederiki’nin getirilmesiyle, krallık rejimiyle bütünleşme de sağlanmış olur.

Savaş sırasında ülkenin işgali, hükümetin ve kralın ülkeyi terki örgütün dağılması anlamına gelecektir. İşgal döneminde yüz binlerce gencin direniş örgütlerine katılması da, örgütten ve 4 Ağustos rejiminden ya hiç etkilenmediklerini ya da çok az etkilendiklerini gösterir.

Dış Politika

1935’te Habeşistan’ın işgali, Akdeniz’de İngiltere’nin çıkarlarının açıkça tehdit altında olduğunu gösterir. Metaksas rejimi üzerine araştırması bulunan Mogens Pelt, Habeşistan’ın işgaliyle kralın Yunanistan’a dönüşü arasındaki ilişkiye dikkat çeker.

Metaksas Alman Nazizmi ve İtalyan faşizminin kahramanlıklarına hayrandır, ancak, kralın İngiltere ile yakın ilişki çizgisindeki dış politikasını izlemeye de mecburdur. Eski bir Germanofil olan Metaksas, Nazi Almanyası ile ilişkisini kesmez, ama muhtemel bir savaşta yatırımını bir Anglosakson zaferinden yana yapacaktır. Esas itibarıyla, kendinden önceki hükümetlerin dış politikasını devam ettirmiştir. 1938 Münih Konferansı sonrası Metaksas kişisel olarak İngiliz büyükelçisine bir “savunma ittifakı” isteğini bildirir. Artık İngiltere’nin, muhtemel bir Akdeniz savaşında İtalya’ya karşı Yunan desteğine ihtiyaç duyacağını düşünmektedir. Böylece bu dönemden itibaren Yunan dış politikasının ilk hedefi İtalyan yayılmacılığına karşı İngiltere’nin güvencesini aramak şeklinde şekillenir. İngiltere ise monarşinin yeniden ihyasından sonra Yunanistan’la daha yakınlaşmış olmakla birlikte, barış zamanı ittifak yapmama politikası izler. Ayrıca hükümet bir diktatörlükle böyle bir belge imzalayarak basın ve avam kamarasının eleştirilerine muhatap olmayı göze alamaz.

Metaksas İngiltere’ye 4 Ağustos rejiminin Hitler’in ve Mussolini’nin rejimlerinden farklı olduğunun güvencesini verir.

Romanya tehditler sonucunda Dobruca'yı Bulgaristan'a, Transilvanya'nın bir kısmını Macaristan'a bırakmıştır; hâkim havaya göre aynı şeyi Yunanistan'ın yapması beklenmektedir; Güney Epir Arnavutluk'a, Dedeğaç Bulgaristan'a verilebilecektir.

Bu korku ortamında, Metaksas savaş malzemesini büyük oranda Almanya'dan sağlayarak orduyu modernleştirir. Barış zamanı ordusu 5000 subay ve 60.000 erattan oluşmaktadır. Bu sayı İtalya ile savaşta 430 bine çıkacaktır. Almanya harp malzemesi, endüstri teçhizatı ve silahlı kuvvetleri ekonomik olarak etkisi altında tutmaktadır. Metaksas, Majino Hattı'nın modern bir modelini "Metaksas Hattı" adıyla Bulgar sınırında oluşturur. Benzer bir girişim Arnavutluk sınırında da geliştirilirken, İtalyanlar erken davranarak 1940 sonbaharında saldıracaklardır. Anschluss ve Münih Konferansı'ndan sonra Yunanistan, Bulgaristan'dan daha fazla tehdit hissetmeye başlar. Mayıs 1938'de Yunanistan İngiltere'den, Bulgaristan'a karşı garanti istemiş, ama bir şey elde edememiştir. 3 ve 16 Ekim'de aynı şeyi İtalya'ya karşı talep eder, ancak yine bir şey elde edemez. Bu kayıtsızlık üzerine Metaksas, bir büyük güç bölgede sorun çıkardığında, "tam tarafsız" kalınacağı konusunda İngiltere'ye mesaj gönderir ve bunu Alman büyükelçisine de aktarır. Bu, İngiltere'nin, Yunan kralını, Metaksas'ı başından atması için uyarmasına neden olur. İngiltere'ye göre rejim "faşistleşmekte"dir.

1939 başından itibaren kral dizginleri eline almaya çalışır. Londra Yunanistan'a 2 milyon pound silah kredisi verir. Nisan 1939'daki Arnavutluk işgali, Yunanistan'ı İngiltere'ye daha da yaklaştıracak, artık Yunanistan İngiltere'nin Akdeniz'deki stratejik öncelikler listesinde, Mısır ve Türkiye'den sonra üçüncü sıraya yerleşecektir. Yunanistan istediği garantiyi aldır ve iki ülke gemi taşımacılığı gibi konularda ticari ilişkilerini artırır.

Ekonomi

Metaksas sembolik unvanlar vererek kendini "ilk Yunan işçi" "ilk Yunan köylü" (1 numaralı anlamında) ilan eder. İşçi haklarına verdiği önemle komünistlerin silahlarını ellerinden almak ister; 1 Mayıs'ı "ulusal iş kutlama günü" adıyla ulusal bayram ilan eder ve bir iş yasası çıkarılır. İstihdam yaratımı rejim için hayati önemdedir. Rejimin ilk yılında işsiz sayısı 128 binden 26 bine düşer; bu rakam 1939'da 15 bine kadar gerilemiştir. Rejim Yunan tarihinde 8 saat uygulamasının genişletilmesini ve toplu sözleşme uygulamasını sağlayan sosyal güvenlik yasasıyla hatırlanır. İlk iki toplu sözleşme bizzat Metaksas'ın katılımıyla, diktatörlüğün ilanından henüz birkaç gün sonra kutlamalarla imzalanır.

Bu durum devlet merkezli bir endüstriyel büyüme ve iş yasasının mükemmel uygulanması ile gerçekleşir. Endüstride 8 saat, bürolarda 7 saat çalışma kuralı başarıyla uygulanır. Metaksas rejimiyle, sermaye belli şirketlerde ve ellerde toplanır. 1939'da kâr endüstri sektöründe % 25, gemicilikte % 30'u bulmuştur. 1931-1939 arasında kurulan 927 fabrikanın 567'si 1936-1939 arası vücuda gelmiştir.

1930-38 arası ekonomide ilişkilerin en geliştiği ülke Almanya olur. Örneğin 1938'de Yunan tütününün % 40'ının alıcısı bu ülkedir, ancak Metaksas'ın İngiliz şirketlerini görmezden gelme şansı yoktur. İngiliz şirketleri bu dönemde, uzun yıllar Yunanistan'da tekel olmalarını sağlayacak bir dizi anlaşma imzalar. Eastern Telegraph Company Nisan 1937'de 16 yıl için ülkenin dış dünyayla bağlantısını sağlama tekeli elde eder. Aslında Metaksas bu alanı devletleştirmek istemektedir, ama İngiliz baskısı karşısında geri adım atmak zorunda kalır. Bu kontrol, İngilizlere Yunanistan'daki diplomatik misyonların kendi ülkeleri ile haberleşmesini izleme olanağı da vermektedir. Temmuz 1937'deki anlaşmayla da, Electric Transport Co. (Power and Traction'ın yan şirketi) başkentin aydınlatma ve elektrikli ulaşımının kontrolünü ele geçirir.

Önemli bir alan olan tekstil sanayiinde yerli hammadde kullanılır. Tarımsal açıdan bakıldığında ise, toprağın % 44'ü kayalık, tarıma elverişsizdir. Barış zamanı kendine yeterliği % 40 oranındadır. Zeytin, yulaf, kuru üzüm dışında ithalat yapmak zorundadır. 1939'da savaş başladığında ülkenin temel sorunu 1936'dakiyle aynıdır: Ülke kendi kendini besleyememektedir. Nitekim, Türkiye'nin işgal döneminde Yunanistan'a gıda sattığı ve yardım gönderdiği bilinmektedir. 1941-1942'de Kurtuluş ve Dumlupınar gemileri ile bu ülkeye İstanbul'dan 10 kez gıda taşınacaktır.

Türkiye-Yunanistan ilişkileri

Lozan

İki ülke Lozan Barış Antlaşması'yla, 1923 yılında sorunlarını diplomatik olarak hallederler, ancak uygulamada birçok sorun yaşanacak ve 1928'e kadar olan dönem sıkıntılı geçecektir. Antlaşma görüşmeleri sürerken nüfus mübadelesi sözleşmesi imzalanmış, iki ülke nüfus yapılarını homojen hale getirme süreçlerinde önemli bir adım atmıştır. Batı Trakya, Kuzey Ege Adaları Yunanistan'a İmroz ve Bozcaada Türkiye'ye bırakılmıştır. Meriç Irmağı sınır kabul edilmiş, Savaş tazminatı olarak Karaağaç bölgesi Türkiye'ye verilmiştir. Sivil tutsaklar ve savaş esirleri değiş tokuş edilmiş, Patrikhane'nin İstanbul'da kalması kabul edilmiştir.

Mübadele

30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ile, Batı Trakya dışında Yunanistan'da yaşayan Müslümanlar ile İstanbul dışında yaşayan Ortodoks Rumların karşılıklı değiş tokuşu karara bağlanır. Lozan Antlaşması'nın 14. maddesiyle de Türkiye'ye bırakılan İmroz ve Bozcaada Rumları da kalmış olurlar. Bu sözleşme nedeniyle 2 milyona yakın insan iki ülke arasında değiş tokuş edilir ya da öyle sayılır.

Mübadele'nin gerçekleşmesi sırasında, daha sonra “etabli sorunu” şeklinde adlandırılacak konu mübadele'nin uygulanmasının en önemli konusunu oluşturmuştur. Kimin 30 Ekim 1918'deki Mondros mütarekesinden önce geldiğinin tespiti, yerleşmiş olup olmadığı, İstanbul'da mümkün olduğunca az Rumun kalmasını hedefleyen Türkiye tarafından kullanılmış, epeyce Rum bu tarihten önce kayıtları olmadığı gerekçesiyle sınırdışı edilmiştir. Yunanistan ise bu tarihten önce gelmiş olan herkesin “sakin” kabul edilmesini istemektedir. Karma Komisyon'da çözülemeyen konu, Yunanistan tarafından Ekim 1924'te Milletler Cemiyeti'ne taşınır. Daimi Adalet Divanı'na aktarılan sorun burada da bir sonuca ulaştırılmaz. Bu durum, iki ülkenin Batı Trakya'daki Müslümanların ve İstanbul'daki Rumların mallarına el koyarak sertleşmelerine yol açar. Sorun ancak 1930'taki anlaşma ile çözülecektir.

Hem mübadeleyi hem de Patrikhane'yi ilgilendiren bir sorun da, Ocak 1925'te Patrik VI. Konstantinos'un, mübadeleye tabi olduğu gerekçesiyle sınır dışı edilmesi üzerine yaşanır. Bu konu da Yunanistan tarafından MC gündemine getirilir. Ancak iki ülkenin iç sorunlarıyla uğraşmalarından dolayı, önemini yitirir. Daha sonra iki ülke anlaşarak sorunu çözerler.

1924'te İstanbul'da artık 100.214 Rum vardır, bunun yanı sıra 26.419 Yunan tebaalı da yaşamaktadır. Karma Mübadele Komisyonu'nun belirlemelerine göre, 1934'e gelindiğinde Rumların sayısı TC tebaalı 73.000, Yunan tebaalı 30.000, İmroz ve Bozcaada'da da 8.200'dür.

Azınlıklar

İki ülkede de yaşanan ve azınlıklara uygulanan politikalar şikâyetlere neden olur. Örneğin Türkiye İmroz ve Bozcaada'da özel bir yönetim ve yerli halktan polis gücü kuralını dikkate almamıştır.

Cumhuriyetle birlikte, Batı Trakya'ya yerleşmiş Mustafa Kemal ve laiklik karşıtı muhalif bir grubun faaliyetleri de Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Başını 150'liklerden eski Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin çektiği grup, dostluk dönemi başlayınca Batı Trakya'dan ayrılmak zorunda kalacak, Mustafa Sabri Mısır'a gidecektir. Ayrıca iki ülkenin azınlıklarına yönelik ayrımcı uygulamaları da, bu dönemdeki şikâyet konularındandır.

Patrikhane

Lozan'da, Türkiye'de kalması kabul edilmiş olan Patrikhane'nin başındaki kişinin patrik unvanı tartışma konusu yapılmış, dostluk dönemine kadar kendisinden “başpapaz” şeklinde söz edilmiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında Kayseri'de kurulmuş ancak Karamanlılar mübadele ile gönderilince müstakbel cemaatini kaybetmiş olan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin İstanbul'a taşınması, Rumlar ile Patrikhane arasında huzursuzluk yaratmıştır.

Yakınlaşma

Mübadeleinin uygulanmasından doğan mali ve hukuki sorunlar, kalan mallar mülkler, banka mevduatları gibi sorunlar için çözüm yolu arayan taraflar, Haziran 1925'te Ankara Anlaşması'nı imzalarlar. 30 Ekim 1918 öncesi İstanbul'a gelmiş tüm Rumlara yerleşik sıfatı tanınır. Yerleşik sıfatı tanınanlar her iki ülkeye dönebilecek, mallarını geri alabilecekler, mümkün değilse, kendilerine adil bir tazminat ödenecektir. Ancak imzadan dört gün sonra iktidara gelen Pangalos, Lozan'ı gözden geçirme yanlısı bir politika izlemeye başlayınca, anlaşma onaylanmaz ve yürürlüğe giremez.

Ertesi yıl Pangalos düşürülünce, yeniden görüşmeler başlar ve 1 Aralık 1926'da Atina Anlaşması imzalanır. Mübadele edilen nüfusun artık yaşamadığı bölgelerdeki taşınmazlar oldukları ülkenin mülkiyetine geçecek, değerleri saptandıktan sonra takas ve mahsup yoluyla anlaşma sağlanacaktır. Mübadele dışı bölgelerdeki mallar ise sahiplerine en geç bir ay içinde iade edilecektir. Bu konulardaki sıkıntılar sürmeye devam eder, sorunlar çözüme kavuşamaz. Bunların çözümü ancak 1930 Ankara Anlaşması ile sağlanabilecektir.

İtalya'nın 1928'de tehditkâr üslubunu terk edip Balkanlar'da nüfuzunu artırma çabasına girmesi sonucu, Türkiye İtalya ile Mayıs 1928'de, "Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargısal Çözüm Anlaşması" yanı sıra, "Anadolu Kıyısı ile Meis Adası arasındaki Deniz Sınırına İlişkin Sözleşme"yi imzalar. Eylül 1928'de de aynı "Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargısal Çözüm Anlaşması" Atina ile Roma arasında da imzalanır.

İtalya ile Yunanistan ve Türkiye ayrı ayrı ittifak anlaşmaları gerçekleştirdince, İtalya'nın artık rahatsızlık duymayacağı düşünüldüğünden, iki ülkenin yakınlaşmasının önü açılır. Venizelos Selanik'te Temmuz 1928'de yaptığı konuşmada, ülkesinin artık savaş istemediğini, mevcut sınırlarından memnun olduğunu, topraklarını hiçbir şekilde büyütmeyi arzulamadığını açıklar. Bunu İsmet Paşa'ya yazdığı bir mektupta da tekrar eder. Aralık 1928'de görüşmeler tekrar başlar. 1929'da ilk kez Atina'daki Türk büyükelçi Yunan ulusal bayramı kutlamalarına katılır. Bu süreç sonunda, 1930 yılında dört anlaşma birden imzalanır. Önce, 10 Haziran 1930 Ankara sözleşmesi ile mübadeleden kalan sorunlar tasfiye edilir. 30 Ekim'deki üç sözleşme ise, "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması, "Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol", İkamet, Ticaret ve Seyrüsefa Anlaşması" başlıklarını taşımaktadır. Son metin, iki ülke vatandaşlarının diğer ülkede yerleşme ve iş yapmasına olanak vermektedir. 1964'teki kriz bunun Türkiye tarafından feshi nedeniyle yaşanacaktır.

1930'da Venizelos resmen Türkiye'yi ziyaret eder, İsmet Paşa 1931'de iade-i ziyaret gerçekleştirir. Venizelos 1931 ve 1933'te iki kez de İstanbul'u özel olarak ziyaret eder.

İki ülke geçmişte birbirlerinin vatandaşlarına yönelik uyguladıkları olumsuz kararları kaldırmaya başlar. Örneğin Türk hükümeti, 5 Temmuz 1930 tarihli bir BKK ile, İstanbul'da Yunan tebaasına ait hacizli, müsadere ya da işgal edilmiş malların iadesi ile bankalarda hacz edilmiş mevduatların serbest bırakılmasını kararlaştırır.

1933'te Samimi Anlaşma Belgesi imzalanır. Bulgaristan'dan gelebilecek tehdide karşı, "ortak sınırlarının karşılıklı olarak saldırıdan korunmasını güvence altına" alırlar.

İki ülkenin ilişkilerinin düzelme seyri, birbirleriyle olan ekonomik ilişkilerine de yansır. 1923'te Yunanistan Türkiye'den 198.849.000 milyon drahmilik ithalat yaparken, Türkiye'ye 29.687.0 milyon drahmilik ihracat gerçekleştirmiştir. Bu rakamlar, 1930'a gelindiğinde 394.083.0 ve 10.570.000 olarak gerçekleşir.

1934'te kabul edilen "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun" Yunan basınında büyük tepkiyle karşılanır. Bunun tek tip toplum yaratma planının bir parçası olduğundan, Rum azınlığı hedef alan bir karar olduğuna kadar çeşitli eleştiriler yazılır. Yunanistan Dışişleri Bakanı Dimitrios Maksimos, Türkiye'nin Atina büyükelçisi ile görüşmesinde, Rum din adamlarının bu yasağın dışında tutulmasını talep eder. Venizelos bu konuda bir açıklama yapar. Türk hükümetinin bu kanundan her dinden bir ruhaninin istisna edileceğini açıklamasının önemli bir geri adım olduğunu, daha fazlasının da beklenmemesi gerektiğini, daha fazla bir baskının Türkiye'nin milli gururuna dokunacağını, dini giysinin milliyetle hiçbir ilgisi olmadığını ve bunun mabedin bulunduğu devletin hukukunca düzenlenebileceğini söyler. Venizelos, yasanın Ortodoks din adamlarını değil, Müslüman din adamlarını hedef aldığını düşünmektedir ve Yunan kamuoyunu yatıştırıcı bir politika izler.

1930'da dostluk süreci başladığında Türk basınından abartılı övgüler alan Venizelos için, 1935'teki darbe girişiminden sonra, "...zaten siyaset namına hayatta en büyük muvaffakiyetini fesatçılık teşkil ettiğine hiç şüphe yoktur" denmektedir. Aynı yazıda, demokrasi sözcüğünü dünyaya hediye etmiş Yunanların nasıl olup da tekrar krallıkta karar kıldıklarının anlaşılabilir olduğu da belirtilmekte, Yunanistan'daki kralcı-Venizelist ayrımının Yunan dış politikasını da zayıflattığı, bunun Balkan güvenliğini tehlikeye attığı vurgulanmaktadır. Bu yazıda Cumhuriyet ile demokrasinin eşit kabul edildiği de görülmektedir: "Cumhuriyet milletin hâkimiyetidir."

Basın, 1935'teki kralın dönüşünde, "İngiliz parmağı"na dikkat çeker ve kralın amcasının kızının, İngiltere kralının oğlu ile evli olduğu hatırlatılır. Venizelos Mustafa Kemal'i Nobel Barış ödülüne aday gösterir. Bir Yunan gazetesinde Bizans hakkında ve Türk karşıtı ifadelerle yer veren bir yazı dizisi başladığında, yayın eleştirilir, böyle şeylere yer verilmemesinin dostluğun gereği olduğu vurgulanır ve "...biz İstanbul'un Fatih tarafından zaptını tes'id [kutlama] ediyor muyuz? Evvelce yapılan İstanbul'un fethi ihtifalinden [merasim] bile vazgeçtik" denir.

Dostluk dönemiyle birlikte, azınlıkların yaşamlarında azınlık okullarının sorunlarında belli rahatlamalar sağlanır. Batı Trakya'da Latince eğitime geçilir, hükümet Patrikhane'ye karşı Papa Eftim'e verdiği açık desteği azaltır.

Yunus Nadi, Metaksas rejimini değerlendirdiği yazısında, eğer komünizm tehlikesi gerçekse, Metaksas'ın yaptığı düzenlemeyi alkışlamak gerektiğini dile getirir. Rejim yıldönümlerinde Türk basınında istikrar nedeniyle 4 Ağustos rejimine genel bir övgü düzülmesi görülür. Türk-Yunan dostluğunun iyi niyet gösterileri de devam etmektedir. 1937'de bir BKK ile bu dostluğu rencide edecek mahiyetteki resimlerin toplatılması, satışının ve hariçten ithalinin yasak edilmesi kararlaştırılır. İzmir'deki Ayios İoannis Kilisesi'nde bulunan iki kürsü ve dini tasvirleri ihtiva eden bir paravan, 1940 tarihli bir BKK ile Yunan Hükümeti'ne hediye edilir.

Sıcak ilişkiler o dereceye varacaktır ki, 30'lu yılların ikinci yarısında, eski Atina Büyükelçisi Enis Akaygen, yeni görev yeri Tahran'da Yunanistan'ın da çıkarlarını resmen gözetecektir. Bu durum savaş döneminde genişleyecek, bazı Yunan konsoloslukları Türk, bazı Türk konsoloslukları Yunan çıkarlarının da temsilcisi olacaklardır.

Balkan Antantı

1925 Locarno ile Almanya'nın Batı sınırları güvence altına alınır, ancak Avrupa'nın doğusu için böyle bir düzenlemenin olmaması, Balkan devletlerini endişelendirmektedir. Bu nedenle 1930'da Balkanlar'ın ortak sorunlarını ele almak için ilki toplanan Balkan konferansları serisi, Bulgaristan'ın üçüncüden itibaren ayrılmasına rağmen sürer. Sonunda, 9 Şubat 1934'te Atina'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın imzaladıkları Balkan Antantı kurulur. Antantı imzalayan devletlerin bu imzalarının arkasında İtalya ve Bulgaristan kaygıları vardır. Anlaşma ile Balkan sınırlarını güvenceye almaktadırlar.

Bulgaristan resmen dile getirmiş olmasa da bu dönemde Yunanistan'a yönelik kilit konusu "Ege'ye çıkış"tır. Bu nedenle Balkan Antantı'nın en çok Yunanistan'ın işine geldiğini söylemek mümkündür.

1934'te Balkan Antantı'nın imzalanmasının ardından Venizelos'un muhalefeti Türk basınına doldurur ve bu nedenle Venizelos'un eleştirildiği görülür. Venizelos'un muhalefedinin nedeni, "Bulgaristansız bir Balkan misakı olmayacağı" şeklindedir. Türk basınındaki temel eleştiri ise, Bulgaristan'ın temel derdinin Ege'ye çıkış olduğu, bunun Yunan topraklarından olacağıdır; dolayısıyla Yunanistan'ın nasıl olup da Bulgaristan'la aynı misakı imzalanabileceği sorulur.

İtalyan tehlikesi artınca, Yunan basınında, Balkan misakı taahhütlerinin Balkan sınırları için geçerli olacağı hatırlatılır. Bu, İtalya'nın Yugoslavya'ya saldırma olasılığının arttığı günlerde olmaktadır. Sonuçta tarafsız kalınacağı açıklanır.

Sonuç

1895 sonrası özellikle Girit'teki olaylar ve Makedonya sorunu çerçevesinde birçok genç subay milliyetçileşti, Ethniki Eteria üyesi olur. Bu kuşak parlamenter rejime mesafeli durur ve partiler üstü monarşiyle yakın bağlar kurar.

1912-1922 arası sürekli savaş, ordudaki subay sayısının artışına neden olur. Veremis'in hesaplamasına göre, 1926'da, askeri bütçe 1910'lara ve 1920'lerin ilk yıllarına göre yarı yarıya azalmıştır. Bu, subayların sosyal yaşamı için de bir tehdit olarak algılanır, 20'li ve 30'lu yıllardaki siyasi hareketliliklerini artıran bir etken olur.

1920'li ve 30'lu yıllardaki istikrarsızlık, darbe girişimleri, Venizelistler ve kralcılar arasındaki mücadeleler, Metaksas rejiminin önünü açar. Ulusal ayrılık, Yunan siyasetinde çok büyük bir bölünmeye yol açmıştır.

İki dünya savaşı arası Yunanistan "Küçük Asya faciasının" ve bir milyon 300 bin mülteci ve mübadilin yerleştirilmesi sorunlarının yarattığı bir ekonomik çöküntü yaşamıştır. Bu durum ve İtalyan tehlikesi Venizelos'un Türkiye ile yakınlaşmasını kolaylaştırmış, Balkan Antantı'na kadar gidişi kolaylaştırmıştır.

1930'lardaki Avrupa gelişmelerinden Yunanistan da etkilenmiştir. Faşizmin ve Nazizmin yükselişi, parlamentarizmin krizi, dünya ekonomik buhranının etkileri bu ülkede de kendisini göstermiştir.

Metaksas rejimin bir kitle desteğine sahip olduğunu iddia etmek, bu diktatörlüğü faşist olarak adlandırmak biraz ileri gitmek olacaktır. Rejimin sınır ötesi bir yayılma planı yoktur, zaten bundan bir yenilgi sonucu henüz yeni vazgeçilmiştir. Bu "tuhaf faşizmin" malzemesi esas olarak dışarıdandır. Rejimin dayanağı olacak gerçek faşist aydın ve kurum yoktur. İtalyan ve Alman örneklerinden epeyce farklılıklara sahiptir. Bu diktatörlük aslında askeri bir diktatörlük değildir, askerinin de iktidarda gözü yoktur. 1922'de İtalya'da ya da 1933'te Almanya'da başa geldiği gibi, rejimi gözetken hâkim bir parti söz konusu değildir. Ne böyle bir parti örgütlenebilmiş ne de ulusçu- yayılmacı bir eğilim ortaya çıkarılabilmştir.

Aslında Metaksas'ın yapmaya çalıştığı, dış politikada Yunanistan'ı Mihver tarafından planlanan Avrupa'nın "yeni düzen"ine uyumlu hale getirmeye çalışmaktan ibarettir. Komünizme karşı çıkışı, iki tarafın da takdirini kazanmıştır. Bu rejim, Metaksas ile Kral'ın güçlerinin dengesine dayalıdır. Kralın gücünün arkasındaki İngiliz nüfuzunu Metaksas hiçbir zaman göz ardı etmemiştir.

1930'lar Türkiye ile Yunanistan'ın dış politikada benzer kaygılar taşıdıkları ve işbirliğine gittikleri bir dönem olur. Bu yumuşama döneminde, Türk-Yunan ilişkilerinde günümüzü de ilgilendiren gelişmeler yaşanır. 1931'de Yunanistan hava sahasını 3 milden 10 mile, 1936'da karasularını 3 milden 6 mile çıkarır. Montrö sözleşmesi imzalandığında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Meclis'te yaptığı konuşmada Yunanistan'ın artık Boğazönü adalarını silahlandırabileceğinden bahseder. O atmosferde önemsenmeyen bu konular, 60'lı yıllardan sonra iki ülke sorunlarının merkezine oturacaktır.